

Bouw- en architectuurhistorische analyse

**Schuwacht 324, Krimpen aan de Lek
Gemeente Krimpenerwaard (ZH)**

Colofon

Projectnummer	A1733
In opdracht van	J.Z. van den Berg
Auteur	M.C. van Dam
Redactie	S. Moerman
Versie	1.1
Status	concept

© IDDS Archeologie en Bouwhistorie
Noordwijk, januari 2022

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

INHOUDSOPGAVE:

1. VOORWOORD	3
2. BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORISCHE ANALYSE	4
3. BESCHRIJVING HUIDIGE SITUATIE.....	9
3.1. Algemeen	9
3.2. Het bijgebouw.....	10
4. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAAG	12
5. BRONNEN	13

1. Voorwoord

In opdracht van de heer J.Z. van den Berg te Krimpen aan de Lek heeft IDDS Archeologie en Bouwhistorie op 3 december 2021 een bouw- en architectuurhistorische analyse uitgevoerd naar het bijgebouw dat zich achter de boerderij Schuwacht 324 te Krimpen aan de Lek bevindt. Het pand maakt onderdeel uit van het ensemble dat kadastraal bekend staat als: Lekkerkerk, sectie D 7619.

Aanleiding voor dit onderzoek is de vraag in hoeverre het gebouw karakteristiek te noemen is. Het onderzoek nam een dagdeel in beslag en kende een non-destructief karakter. Voorafgaande het veldwerk en tijdens de uitwerking is historisch onderzoek verricht in algemeen toegankelijke bronnen. Door de opdrachtgever zijn enkele foto's ter beschikking gesteld van het bijgebouw dat in 2006 plaatsmaakte voor het huidige bijgebouw, waarvoor langs deze weg hartelijke dank.

Noordwijk, 19 januari 2022

Michel van Dam, bouwhistoricus BNB

Figuur 1: Uitsnede uit de huidige kadastrale legger. Het perceel is met het blauwe kader aangegeven. Het onderzochte gebouw is met de rode stip gemarkeerd. (Bron: Perceelloep.nl)

2. Bouw- en architectuurhistorische analyse

2.1.1. Inleiding

Een algemeen bekend, maar daardoor niet minder interessant gegeven is het feit dat de vorm, opzet en het gebruik van de boerderijen in Nederland bepaald wordt door de streek waar zij deel van uitmaken. De historische ontwikkeling van boerderijtypen is een organisch geheel waarbij het adagium *survival of the fittest* zeker toepasselijk is. Immers, de *functie* wordt boven *vorm* geplaatst, en wat naar behoefte functioneert, blijft en wordt doorontwikkeld. Wat niet goed functioneert, of door technische ontwikkelingen wordt ingehaald, zal onvermijdelijk verdwijnen.

De Krimpenervwaard maakt onderdeel uit van het Zuid-Hollands rivierengebied, een gebied waarvan de historie bepaald wordt door de grilligheid van de rivieren die het gebied doorsnijden. Doordat deze rivieren met regelmaat buiten hun oevers traden, was een type bouwland ontstaan dat uitermate geschikt was voor het weiden van melkvee. En uiteraard vormde de rivier, en de kleine waterwegen in de omgeving die ermee in verbinding stonden, een belangrijke verkeersader die het mogelijk maakte om de zuivelproducten te vervoeren naar de afzetmarkten in de omgeving. Maar de rivier was ook een geduchte vijand. Dijkdoorbraken, die niet zelden een rampzalig karakter hadden, vonden met regelmaat plaats en vormden een factor die de ontwikkeling van het gebied en de inwoners negatief beïnvloedde.

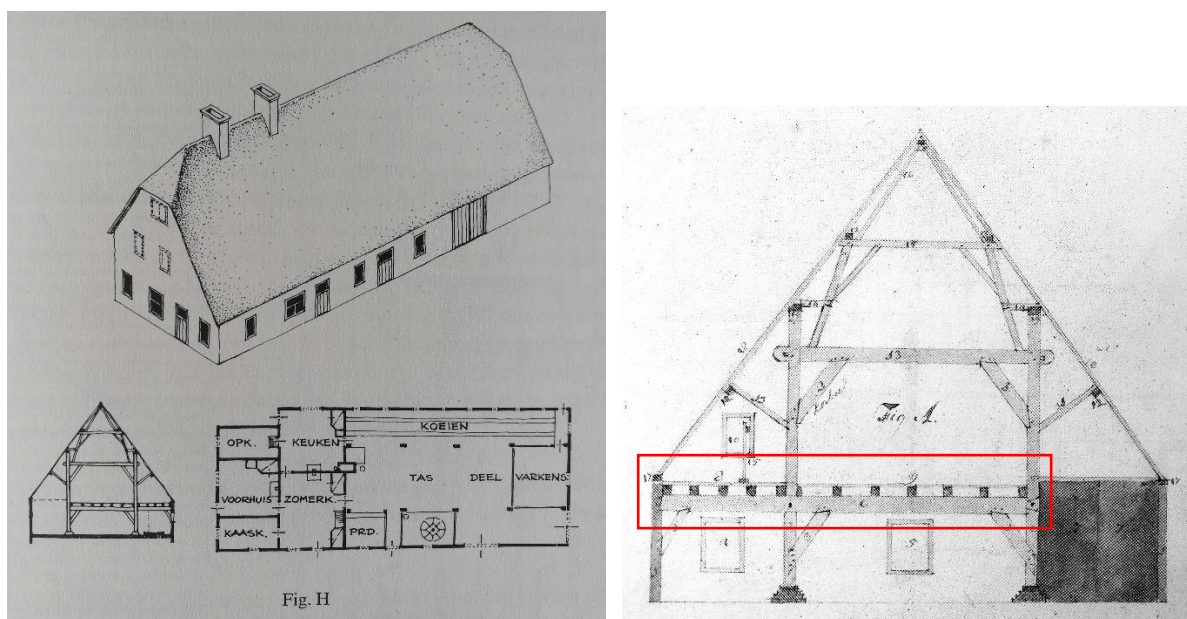

Figuur 2: Een impressie van een dijkdoorbraak nabij Schoonhoven.

2.1.2. De boerderijen: opzet en ontwikkeling

Vanuit typologisch oogpunt zijn de boerderijen in de Krimpenerwaard verwant met de boerderijen die ook in het westen van de provincie Utrecht en ten noorden van de Hollandse IJssel in Zuid-Holland te vinden zijn. Kenmerkend is de opzet, waarbij het woonhuis en het bedrijfsgedeelte onder hetzelfde dak zijn geplaatst. Een brandmuur zorgt voor de scheiding tussen de beide bouwdelen. Aan de voorzijde van het woonhuis bevinden zich de woonvertrekken; de keuken en zomerkeuken grenzen aan de brandmuur. Bepalend voor de indeling van de boerderijen is de gebintconstructie die bestaat uit een reeks ankerbalkgebinten. Door de aard van dit type constructie ontstaat een driebeukige indeling waarbij in de lage zijbeuken het vee staat opgesteld. Het vee staat met de kop naar de middenbeuk; langs de zijgevels loopt de mestgoot en de mestgang. Vrijwel zonder uitzondering zijn de boerderijen haaks op de weg of de dijk georiënteerd en zijn op het erf diverse bijgebouwen te vinden: (wagen)schuren, hooibergen, bakovens etc. Doorgaans maken een moestuin, een boomgaard en een bleekveldje deel uit van de erfinrichting.

Zoals geschreven vormde de rivier een belangrijke factor in het dagelijks leven van de bewoners in het gebied. Net als in de Alblasserwaard en de Bommelerwaard ontwikkelt zich een interessant fenomeen dat karakteristiek is voor de boerderijen in het rivierengebied, namelijk de vloedschuur. Deze schuren zijn voorzien van een extra vloer in het achterste deel van het bedrijfsgedeelte. Bij overstromingsgevaar kon de boer hier het hooi optassen om te voorkomen dat het door de overstroming verloren zou gaan. Ook was het mogelijk om het vee op deze vloedzolder te stallen. Het is één van die pragmatische oplossingen die de boerenstand kenmerken.

Figuur 3: De karakteristieke opzet van de boerderijen in de streek. In het rode kader bevindt zich de vloedzolder. (Bron: Hekker 1989)

2.1.3. *De boerderijen: architectuur*

De architectuur van de hoofd- en bijgebouwen was van oudsher sober en eenvoudig, passend bij het pragmatische en utilitaire karakter, hoewel de rijkere boeren zich wel wat meer representatie veroorloofden. De gevels die direct in het zicht waren, werden dan voorzien van accenten in het metselwerk of opvallende topgevels. De ontwikkeling waarin een meer duidelijke scheiding tussen wonen en werken ontstond, vond zijn oorsprong grofweg in de achttiende eeuw. Vanaf deze periode worden de oude woongedeelten aan de nieuwe woonwensen en -eisen aangepast. Vanaf de achttiende eeuw wordt de uitstraling van de boerderijen en de bijgebouwen dan ook rijker, en de ontwikkeling van deze tendens komt vanaf het midden van de negentiende eeuw goed op stoom. De vormtaal, woonhuisopzet en detaillering zoals deze in de genoemde periode in de burgerlijke bouwkunst worden toegepast, vinden hun weg in de opzet en vormgeving van de boerenwoningen. In die periode was het niet ongebruikelijk dat de boer zijn, relatieve, welstand aan de buitenwereld toonde. Uiteraard ging de meeste aandacht uit naar de gevels die vanaf de openbare weg zichtbaar waren. Maar ook de zichtbare gevels van het bedrijfsgedeelte en de bijgebouwen worden door de toepassingen van opvallende ontlastingsbogen boven de gevelopeningen, het gebruik van kleurig geglaazuurde bakstenen of verblendstenen verlevendigd.

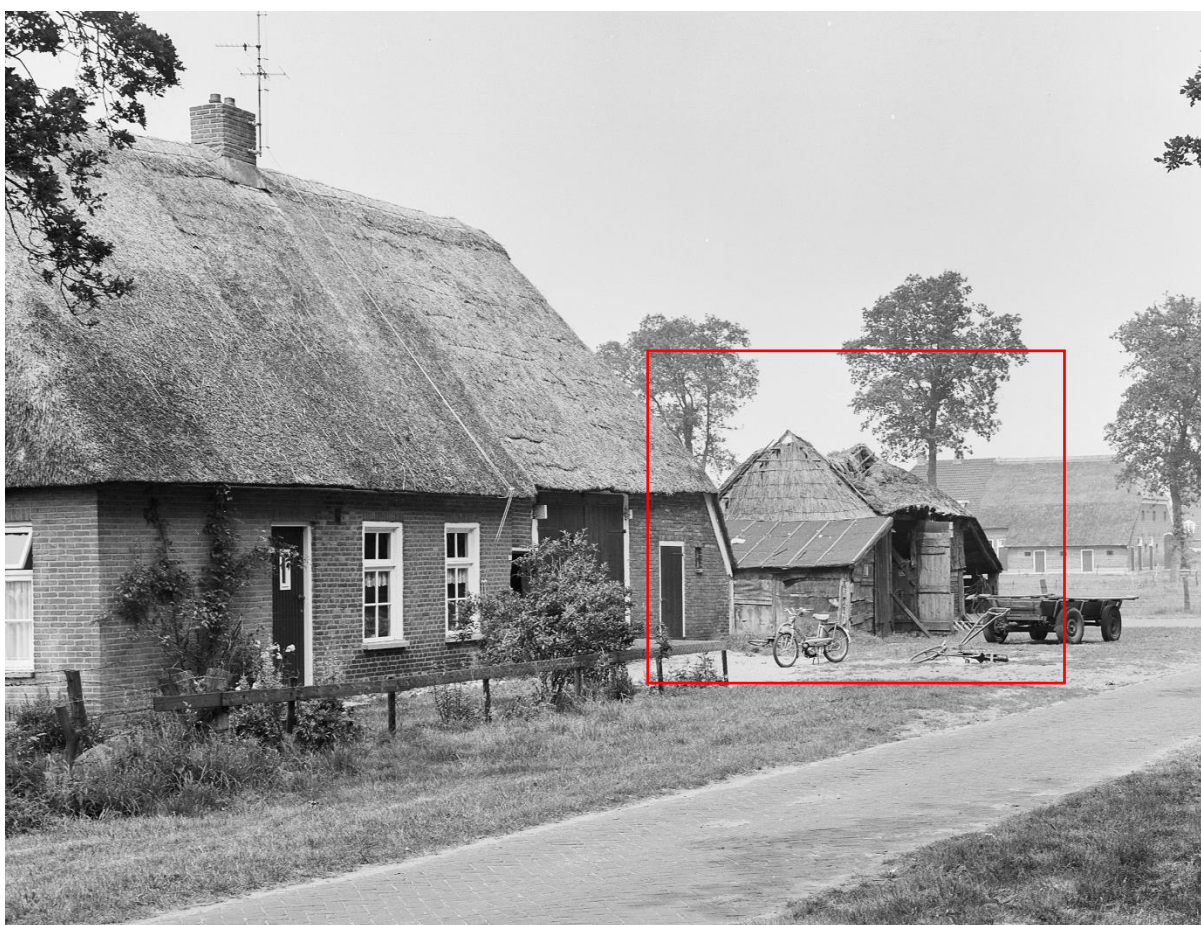

Figuur 4: Een voorbeeld van een rijk vormgegeven boerderij. Bovenberg 54-56, Bergambacht. (RCE)

Veelal werd voor de opzet en detaillering geput uit de voorbeeldboeken voor bouwkunst die in de in deze periode veelvuldig werden geraadpleegd. Een eclectische architectuur, waarbij elementen uit verschillende architectuurstromingen door elkaar worden gebruikt, lijkt het meest favoriet te zijn binnen de boerenwoonhuizen. Veelal betreft het een combinatie van de neorenaissance (met strekse bogen, segmentbogen en spekbanden) en de Chaletstijl. Voor de buitenwereld was zo zichtbaar dat de boer "goed boerde", en zich een goed en representatief woonhuis kon veroorloven. Een huis dat ook duidelijk was bedoeld als woning, en geen verlengde was het bedrijfsgedeelte, zoals in vroeger tijden. De bijgebouwen werden in dezelfde geest ontworpen, maar veelal iets terughoudender qua detaillering.

2.1.4. Bijgebouwen

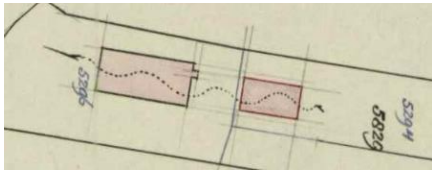
Bijgebouwen zijn een onlosmakelijk onderdeel van het boerenerf en komen voor in vele vormen en functies, waarvan de hooibergen en wagenschuren uiteraard de meest bekende zijn. Het zijn vooral agrarische functies die de bijgebouwen hebben. Er wordt vee in gestald, oogst opgeborgen of gereedschap opgeslagen. Niet zelden is er sprake van een gecombineerde functie. Vanuit bouwkundig en visueel/architectonisch oogpunt zijn de bijgebouwen ondergeschikt aan het hoofdbouwwolume: het woonhuis en bedrijfsgebouwen. De hiërarchie van het boerenerf is van oudsher zó dat de bijgebouwen zich op het achterste deel van het erf bevinden. Het “achter” is het terrein van de man, alle bedrijfsactiviteiten spelen zich hier af. Het voorste deel van het erf, met de sier- en moestuin, de boomgaard en bleekveldjes, is het terrein van de vrouw. Zoals gebruikelijk, en al werd vermeld, wordt het agrarisch bedrijf gekenmerkt door een hoge mate van pragmatisme. Bijgebouwen konden een functie verliezen of een nieuwe toegewezen krijgen, en al na gelang het gebruik werden de gebouwen aangepast. Onderhoud werd veelal sporadisch uitgevoerd, al naar gelang de belangrijkheid van de functie die het bijgebouw had.

Figuur 5: Een voorbeeld van een vervallen, maar nog functionerend bijgebouw. (RCE)

2.1.5. Het bijgebouw van Schuwacht 234

Op de plek waar in 2006 het huidige bijgebouw werd opgetrokken bevond zich een schuur die in 1932 werd opgetrokken. Dit blijkt uit de kadastrale hulpkaart die in 1933 werd vervaardigd, en de wijzigingen laat zien die in het voorgaande jaar waren doorgevoerd. De schuur fungeerde als wagenberging en opslag en was gebouwd naar een zeer eenvoudig ontwerp, zonder enige noemenswaardige verbijzonderingen. Het ontwerp was sterk gebaseerd op de traditionele, agrarische vormtaal, hetgeen sterk tot uitdrukking kwam in de kop- en eindgevel, die als tuitgevels waren vormgegeven. In de tweede helft van de twintigste eeuw werd het pand verbouwd waarbij de kopgevel werd vernieuwd, en aan de rechterzijde een overkapping werd geplaatst. In de relatief forse, gesloten ogende gevelvlakken waren kleine vensteropeningen en personendeuren opgenomen. Ook de vernieuwde kopgevel had een sterk gesloten karakter, ondanks de brede doorgang met poortdeuren die rechts in de gevel was geplaatst.

Figuur 6: Uitsnede uit de kadastrale hulpkaart, dienstjaar 1933. Lekkerkerk, sectie D 5829. (KAD)

Figuur 7: Het bijgebouw vlak voor de sloop. Boven is de oorspronkelijke gevel zichtbaar.

3. Beschrijving huidige situatie

3.1. Algemeen

De bebouwing die hoort bij Schuwacht 324 in Krimpen aan de Lek bestaat uit een voormalige boerderij, die als het hoofdbouwwolume gezien moet worden, een bijgebouw uit 2006 en een vernieuwde hooiberg. Het hoofdbouwwolume staat haaks op de weg, en bestaat uit het oorspronkelijke woonhuis dat een begane grond en een zolder omvat, en het tot woonhuis verbouwde bedrijfsgedeelte. Zoals gebruikelijk in deze streek zijn deze bouwdelen onder hetzelfde dak geplaatst. De symmetrische voorgevel van het oorspronkelijke woonhuis is opgetrokken naar een relatief sober ontwerp waarin geput is uit de vormtaal en detaillering van de Neorenaissance, terwijl het eenvoudig afgewerkte dakoverstek enige invloed uit de Chaletstijl verraaft. Alle gevelopeningen worden aan de bovenzijde afgesloten met een segmentboog, in de boogtrommels bevindt zich metselmozaïek waarvoor geglazuurde bakstenen zijn gebruikt. De zijgevels zijn significant soberder, hoewel het neorenaissancistische karakter door de toepassing van strekse bogen boven de gevelopeningen wordt voortgezet, ook bij het voormalige bedrijfsgedeelte. Aan de plaatsing van de gevelopeningen in de zijgevels van het bedrijfsgedeelte is af te lezen dat in pandig een vloedzolder aanwezig is, of is geweest. Voorts kan worden gezegd dat al het muurwerk in schoonmetselwerk is opgetrokken, met machinale baksteen in kruisverband. Aan het grindpad dat zich langs de rechterzijde van het hoofdbouwwolume uitstrekt, en dat aansluit op een diep grasland (oorspronkelijk in gebruik als weiland) met aangeplante bomen, ligt links het bijgebouw dat het onderzoeksobject is, en rechts de vernieuwde hooiberg. Het bijgebouw werd in 2006 gebouwd, met dezelfde dimensionering als de schuur die hier tot 2006 stond.

Figuur 8: Het hoofdbouwwolume. Op de achtergrond is het bijgebouw zichtbaar.

3.2. Het bijgebouw

Het bijgebouw ligt iets excentrisch ten opzichte van de bouwkundige middenlijn van het hoofdbouwvolume. Net als het hoofdbouwvolume omvat het bijgebouw een begane grond en een zolder, en is het onder een zadeldak geplaatst (gedekt met geglazuurde pannen) dat aan alle zijden iets voor de gevels oversteekt. Het muurwerk is als schoonmetselwerk uitgevoerd, in kruisverband en platvol voegwerk met Portlandcement. Omdat in de onderzone een donkere voeg is aangebracht ontstaat de indruk van een trasraam. De architectuur van het bijgebouw is zeer sober, en geënt op die van het hoofdbouwvolume en op de voorganger die in 2006 werd geamoveerd. Dit komt niet alleen tot uitdrukking in de aard en uitvoering van het metselwerk, hoewel het voegwerk iets lomper van uitvoering is dan in de oudbouw, maar vooral in de toepassing van strekse bogen boven de gevelopeningen. Het sobere karakter van het gebouw is vanuit historisch oogpunt in lijn met hoe dergelijke bijgebouwen in vroeger tijden werden vormgegeven. De voornaamste verbijzonderingen zijn de geprofileerde, en fors geprononceerde, dakgoten en de gesneden makelaars die de windveren bij de kop- en eindgevel in de nok samenvoegen. Ook in de profilering van het kozijnhout is een duidelijke verwijzing naar het historisch bouwen te zien. Dergelijke profielen, met een biljoen die glooiend overgaat in een kapel, werden vanaf de late negentiende eeuw algemeen toegepast. Voorts kan worden opgemerkt dat het bijgebouw een tamelijk gesloten karakter heeft. In de kopgevel die gericht is op het hoofdbouwvolume zijn alleen vensters aanwezig, die relatief klein zijn. De hoofdentree is gericht op het pad langs de rechter zijgevel. Deze indeling kan als passend gezien worden voor bijgebouwen op het boeren erf.

Figuur 9: De kopgevel en een deel van de rechter zijgevel van het bijgebouw.

Figuur 10: De rechterzijgevel met de hoofdentree.

Figuur 11: Eén van de makelaars en rechts de detaillering van het kozijnhout.

4. Beantwoording onderzoeksvraag

Het onderzoek werd uitgevoerd om helder te krijgen in hoeverre het bijgebouw, dat in 2006 na de sloop van een voorganger werd opgetrokken, karakteristiek is voor de locatie en het gebied waar het zich bevindt. Uit bestudering van historische bronnen, de architectuur van het hoofdbouwwolume en de voorganger van het huidige bijgebouw kan worden gesteld dat het uiterlijk van het bijgebouw als karakteristiek kan worden aangeduid. De dimensionering, het materiaalgebruik, de detaillering en het gesloten karakter zijn karakteristiek voor de bijgebouwen die op de boerenerven van de Krimpenervwaard gevonden kunnen worden. De sobere opzet van het gebouw ondersteunt het beeld van het erf dat nog als herkenbaar en traditioneel geduid kan worden. Vanwege de geringe zeldzaamheid, als gevolg van de geringe ouderdom, is er geen sprake van een monumentale waarde.

5. Bronnen

Blijdenstijn, R. en R. Stenvert, 2000: *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Amsterdam.

Crabbe, C.P. et al., 2018: *Huizen in Nederland. De negentiende en twintigste eeuw*, Zwolle.

Groningen, L. van, 1996: *De Krimpenerwaard*, Zwolle.

Haan, L. de, 2007: *Kwaliteit van oude en nieuwe bijgebouwen op erven in Overijssel*, Zwolle.

Hekker, R.C. en J.M.G. van der Poel, 1989: *De Nederlandse boerderij in het begin van de 19de eeuw. Een documentatie-onderzoek van het kabinet van Landbouw*, Arnhem

Hekker, R.C., 1991: *Historische boerderijtypen*, Arnhem.

Jellema, R., et al, 1958: *Bouwkunde, deel 5*, Delft.

Afbeeldingen

Alle afbeeldingen zijn gemaakt door M.C. van Dam/IDDS tenzij anders vermeld.

BWT: Archief bouw- en woningtoezicht.

KAD: Kadaster

RCE: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Over IDDS en de auteur

IDDS is een landelijk opererend multidisciplinair onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van vraagstukken met betrekking tot grond, (ge)bouwen en milieu. Het werd in 1988 opgericht als petrochemisch adviesbureau met als specialisme het ontwerp van pijpleidingen voor het vervoer van chemicaliën en vloeistoffen. Vanaf 1997 ontwikkelde het bedrijf zich tot een bureau dat onder meer gespecialiseerd is in milieukundig bodemonderzoek, bodemsaneringen, asbestonderzoek en archeologie. Sinds 2016 is de afdeling archeologie uitgebreid met bouwhistoricus Michel van Dam.

Van Dam (1974) volgde in 2003 de deelstudie "Inleiding in de Bouwhistorie" aan de universiteit Leiden. Van 2005 tot 2016 werkte hij als bouwhistoricus bij bureau BAAC te 's-Hertogenbosch waar hij diverse bouw- en cultuurhistorische onderzoeken verrichtte. In 2015 werd Van Dam ingeschreven in het register van de Bond van Nederlandse Bouwhistorici. Hij is (mede) auteur van diverse publicaties over de historie van Noordwijk (ZH).